

alle disse utveiene utnyttet, er det neppe til å unngå at sysselsettingen i landbruket i disse bygdene vil måtte komme til å gå betraktelig ned i årene som kommer.

Dette viser bare et i og for seg velkjent faktum: Landbruket kan i regelen ikke alene danne grunnlaget for levedyktige lokalsamfunn og aller minst i utkantstrøk med sterkt begrensede ressurser. En rasjonalisering av landbrukspolitikken med målsetting for bruksstørrelsen avpasset etter sysselsetting og bosettingssituasjonen i de ulike områder får først mening dersom det er ledd i en aktiv distriktspolitikk der nye arbeidsplasser i andre næringer både styrker lokalsamfunnet direkte og sikrer landbruket muligheten for å justere sin struktur så noenlunde til utviklingen i teknikk og inntektsnivå.

MYRSAKEN I HISTORISK LYS

Av dr. agr. Aasulv Løddesøl.

Foredrag 11.12.1972 under Det norske myrselskaps symposium om myr og torv.

Det norske myrselskap ble stiftet den 11. desember 1902, og feirer i dag sin 70-års milepel. I denne forbindelse er jeg bedt om å gi en kort orientering om «Myrsaken» mer generelt, fortrinnsvis sett i historisk perspektiv. Dette gjør jeg gjerne, men de historiske kilder som foreligger er dessverre forholdsvis sparsomme. Man fristes derfor ofte til å trekke slutninger av det materiale som finnes i lengste laget.

I min melding «*Tilbakeblikk ved 70-års milepelen*» (1) har jeg forholdsvis utførlig redegjort for historikken i forbindelse med selskapets stiftelse, som fant sted i Universitetets aula i dag for 70 år siden. Hva var så den egentlige årsaken til at Myrselskapet ble stiftet akkurat da, kan man spørre. «Det lå i tiden» vil kanskje enkelte svare. Det norske Skogselskap ble stiftet i 1898, altså 4 år før *Myrselskapet*. Trøndelag Myrselskap, et lokalt selskap for begge Trøndelagsfylkene, ble stiftet i 1904, og *Selskapet Ny Jord* (opprinnelig «Selskapet til Emigrasjonens innskrenkning») i 1909. Et mer lokalt selskap til fremme av myr dyrking på Vestlandet, så for øvrig dagens lys i 1896 under navnet «*Bergens Myr dyrkningsforening*».

Men tilbake til «Myrsaken», nærmere bestemt det historiske materiale som knytter seg til myr og torv.

I *Snorre Sturlasons Kongesogur* fra det 9. århundre, har vi holdepunkter for at torv ble brukt til brensel, i hvert fall på Vestlandet, da Snorre skrev *Soga um Harald Hårfagre*. Harald var en av *Halvdan Svartes* mange sønner med forskjellige mødre, men før han døde utpekte han Harald som hovedarving da han allerede som gutt hadde vist fremragende lederegenskaper. At forventningene slo til, er sikkert nok.

Det var Harald som samlet Norge til ett rike, som vi vet fra Sagaen. At han derved skaffet seg mange fiender blant småkonger og jarler som satt med sine *sysler*, kan mange forstå. Mange stormenn forlot derfor landet og flyttet til Island, Færøyene og Orknøyene, hvor de tok seg jord og ryddet og bygget seg nye gårder, drev fiske og slo seg til for godt.

Hva har så disse korte glimt fra vår eldste historie med «Myrsaken i historisk lys» å gjøre? Sammenhengen er denne: Ifølge historiske kilder flyttet en sønn av Ragnvald Mørejarl, som hette Einar, men gikk under navnet «Torv-Einar», fra Vestlandet til Orknøyene omkring år 875. Sagaen forteller at Torv-Einar «let skjæra torv og hadde til ved av de det var skoglaust på Orknøyene. Av dette sluttes at torv var brukt til brensel på Vestlandet hvor Einar kom fra i siste halvdel av det 8. århundre. Et helt sikkert bevis er vel ikke dette, men sannsynligheten er stor.

Jeg kan ikke her gå i detaljer om bakgrunnen for stiftelsen av Det norske myrselskap, helt fra Sagatiden til stiftelsen fant sted i 1902. Enkelte glimt — og navn — må vi allikevel stanse ved.

Eventyrforfatteren *P. Chr. Asbjørnsen* skriver i 1867 at det ble funnet torvaske i flere skorsteiner i Selje klosterruiner, som ikke hadde vært bebodd siden det 16. århundre (2).

G. E. Stangeland skriver i en avhandling fra 1896 bl.a. at brenntorv har vært brukt i visse strøk på Vestlandet «fra uminnelig tid» (3).

Jens Holmboe hevder i 1902 — med støtte i gamle «Rettarbøder» fra det 14. århundre — at myrortorv ble omsatt på Jæren, Lista og Karmøy for 1000 à 1100 år siden (4). Dette ble skrevet i 1902, Myrselskapets stiftelsesår.

Behovet for å få dannet et norsk myrselskap går tydelig frem av selskapets formålsparagraf, som av stifterne ble formet slik:

«Selskabets formaal er at virke for tilgodegjørelsen af vore myrer, saavel ved opdyrkning, som ved udnyttelse i industriel og teknisk henseende. Dette formaal søges naaet ved at sprede kundskab om myrenes udnyttelse gennem skrifter, foredrag og møder. Selskabet vil desuden arbeide for —

at faa vore myrstrekninger undersøkt,

at faa prøvestasjoner anlagt,

at lette adgangen til kunstige gjødnings- og forædlingsstoffer,

at fremme de bedst mulige transportforhold samt opmuntre til nyttiggjørelse af vore myrer med præmier naar det har midler dertil.»

Videre ble det tilføyet:

«Selskabet vil søke samarbeide med Staten, Det kgl. Selskab for Norges Vel, Det norske Skogselskab og med stedlige myrforeninger.»

Den 29. oktober 1901 holdt skogeier *Kleist Gedde*, Storelvdal, foredrag i Den Polytekniske Forening i Oslo om «Myrsaken i Norge

— nasjonaløkonomisk sett». Under diskusjonen etter foredraget foreslo statsråd *Johan E. Mellbye*, Hedmark, at det burde dannes et spesielt Myrselskap med formål å virke for en rasjonell bruk av landets myr- og torvressurser. Med dette begynte snøballen å rulle, og ved samarbeide mellom interesserte personer — og oppnevnte arbeidskomiteer — ble programmet for et Norsk Myrselskap formet slik:

«*Tilgodegjørelse af vore Myre, ikke alene ved Opdyrkning, men ogsaa ved Myrenes Udnyttelse i Teknisk Henseende.*»

Som komiteens sekretær ble ansatt ingeniør *J. G. Thaulow*, som med offentlig stipendium hadde studert torvdrift og myr dyrking i flere land i Europa og i Kanada. Thaulow ble senere ansatt som Det norske myrselskaps første sekretær og myrkonulent.

Jeg har allerede i mitt kåseri nevnt eventyrfortelleren *P. Chr. Asbjørnsens* navn. Hans tilknytning til «Torvbruket» var kort fortalt denne: I 1860 ble han utnevnt til *Statens Forstmester*, og i 1864 ansatt som *Torvmester*, da hans stilling ble utvidet til også å omfatte torvdrift. Hans bakgrunn for disse stillingene var studier i skogbruk og torvdrift i Tyskland, og sin konsulentvirksomhet bygget han vesentlig på tyske erfaringer og forsøksresultater.

Også som forfatter av myr- og torvlitteratur gjorde Asbjørnsen en betydelig innsats. Vi nevner bl.a. publikasjonene «Om Myr dyrking» (1856), «Torv og Torvdrift» (1868) og «Om Torvbrug og Torvbrændsel» (1869).

Asbjørnsen sluttet som *Torvmester* i 1875. Frem til århundreskiftet var det ingen spesielt som tok seg av veiledningen i forbindelse med produksjon av torvbrensel i Norge, bortsett fra i Finnmark fylke. Her eide *Staten* det meste av grunnen, og det var ansatt to *Torvmestere* som hadde tilsyn med torvstikkingen. Under *torvmestrene* var det dessuten ansatt en rekke torvtilsynsmenn som hadde til oppgave å «gi utmål» til dem som ønsket å få anvist torvteiger.

Historikken om *brenntorvdriften* fra Sagatiden til omkring 1900-årsskiftet, har jeg allerede nevnt (2). Myrselskapets oppgave i de første virkeår på dette spesielle felt, var påvisning og undersøkelse av drivverdige brenntorvforekomster og veiledning i brenntorvdrift. I denne forbindelse må nevnes *ingeniør Thaulows* egen innsats, assistert av ingeniør og fabrikkier *Andreas Hauge Ording*. Ording var i en rekke år knyttet til Myrselskapet som *torvteknisk konsulent*. Også han hadde studert «Torvbruk» i Tyskland, som på den tiden ble ansett som et foregangsland på området. Utviklingen senere vil bli omtalt av andre foredragsholdere.

Historiske kilder vedkommende *torvstrødrift* i Norge er mer sparsomme sammenliknet med produksjon av brenntorv. Hva angår fabrikkmessig produksjon av strø, og oppsamling av den flytende gjødsel, går kildene tilbake til 1884. Da ble nemlig den første fabrikk bygget i Østre Aker etter tysk forbilde (5). I Tyskland ble den første torvstrøfabrikk bygget i 1880, ifølge mine kilder.

I Norge har såkalt «revet torvstrø» ofte vært produsert av «*Torvstrøslag*», dvs. at flere gårdbrukere slo seg sammen om innkjøp av maskiner, bygging av hesjer eller torvhus, og om grøfting og planeringsarbeider m.m. Produksjon av *strøtorvklomp* ble også foretatt av gårdbrukere på egne myrer når slike fantes på eiendommen.

Det første torvstrøslag i Norge som vi kjenner til, ble stiftet i Frogn i Akershus i 1895. Det var amtsagronom *A. Kjølstad* som tok opp denne saken. På Vestlandet hadde man vært ute året før, men ikke planmessig og organisert torvstrødrift slik som i Akershus. Det ble derfor torvstrølaget i Akershus som ble forbildet for senere torvstrøslag rundt om i landet.

Også på dette felt gjorde Thaulow en verdifull innsats som bør nevnes, først og fremst hans forfatterskap. Det henvises bl.a. til publikasjonen: «Oppgaver over torvstrøanlegg i Norge for årene 1904—05.»

Videre bør nevnes at daværende landbruksingeniørassistent *O. T. Bjanes* i 1905 publiserte en populær brosjyre «Om torvstrø», som fikk stor betydning for kjennskapet til bruk av strø ved oppsamling av den flytende gjødsel. *Hasunds torvhesje* var også et verdifullt bidrag til fremme av rasjonell gjødselbehandling.

Dyrking av myr i Norge kan føres tilbake til tiden omkring 1750. Vi har altså mer enn 200 års erfaring å bygge på når det gjelder mer eller mindre vellykkede myr dyrkingstiltak i vårt langstrakte land, og hvor høyden over havet går fra 0 til 2468 m. Skoggrensene i Norge er ulik i de forskjellige landsdeler, også den forteller atskillig om vekstbetingelsene både sør og nord, vest og øst i landet. Selvsagt spiller topografien, jordbunns- og klimaforhold m.v. sterkt inn når det gjelder mulighetene for dyrking av kulturvekster i vårt land.

Av de nevnte mer enn 200-års erfaringer om myr dyrking, har Det norske myrselskap vært med på å utforske en rekke forhold i forbindelse med denne bruk av myr i de siste 70 år. Av viktige forsøksoppgaver kan nevnes bl.a.: Ulike arbeidsmetoder for dyrking og grøfting, forskjellig gjødsling og kalking, bruk av mikronæringsstoffer, såtids- og høstningsforsøk, og dessuten forsøk med ulike kulturplanter på forskjellige myrtyper i de ulike landsdeler.

Hva forstår vi så egentlig med begrepet *Myr*? Myr er *et landområde hvor den mineralske undergrunn er dekket av organisk materiale — eller torvlag — av en viss tykkelse, nemlig minst 20 cm i tørrlagt, eller 30 cm i ugroftet tilstand*. Denne definisjon ble vedtatt på en kongress i Zürich i 1937, og gjelder internasjonalt (6).

Størrelsen av Norges myrreal — *under skoggrensene* — er av Landskogtakseringen (1919—33) oppgitt til rundt regnet 21 millioner dekar. Dette utgjør vel 12 % av arealet under skoggrensene, som igjen utgjør ca. 50 % av Norges totalareal. Men også innen arealet *over skoggrensene*, finnes det større myrstrekninger. Under tegnede har skjønsmessig anslått myrprosenten i høg fjellet til ca.

halvparten av myrprosenten i lavlandet, eller ca. 9 millioner dekar. *Norges samlede myrareal skulle m.a.o. utgjøre ca. 30 millioner dekar* (6, side 72).

Skogreising på myr knytter seg i første rekke til *Det norske Skogselskaps* virksomhet. Skogselskapet, som ble stiftet i 1898, tok straks opp denne saken som en viktig del av sitt arbeidsprogram. Historikken om å *dyrke skog på myrene* går imidlertid tilbake til 1880—90-årene, da Staten engasjerte seg ved å yte bidrag til grøfting av *vannsyk skogsmark*.

Av foregangsmenn på dette område burde mange personer vært nevnt. Jeg innskrenker meg her til bare å nevne *en* fra den senere tid, nemlig statskonsulent *Per Thurmann-Moe*, som ikke lenger er blant oss. Thurmann-Moe klassifiserte «Torvmarkene» i to hovedgrupper, nemlig i «*Ikke tresatte felter*» og «*Tresatte felter*», som igjen ble inndelt i 5 undergrupper med «*Grøfteverdigheten*» som innledningsgrunnlag. Det er ikke tid til å følge utviklingen videre, men jeg vil gjerne ha uttalt at Thurmann-Moes helhjertede innsats på hans spesielle felt — har vært til stor nytte i skogkulturarbeidet i vårt land.

Myrselskapets virksomhet omfatter, som nevnt i formålsparagrafen, også *myrundersøkelser*. Vi skjelner i dag mellom *detaljerte myrundersøkelser* og *myrinventering*. Detaljerte myrundersøkelser vil bli tatt opp i et særskilt foredrag, jeg innskrenker meg derfor til å si noen få ord om myrinventeringen, som ble påbegynt i 1934.

Myrinventering er en *forrådsstatistisk* undersøkelse med formål å skaffe til veie oppgaver over vårt lands samlede myrareal, hvor myrene finnes, og dessuten hva slags myrtyper — og torvmasser — det dreier seg om. Denne form for myrundersøkelser ble påbegynt sommeren 1934, med økonomisk støtte av *A/S Norsk Varekrigsforsikringsfond*. Senere kom finansieringen av undersøkelsene med på Myrselskapets ordinære budsjett. Det vil bli redegjort for resultatene av myrinventeringene i et senere foredrag (7).

Undersøkelser i forbindelse med *jorddeleggelse* og *jordvern* er også viktige arbeidsoppgaver som Myrselskapet har tatt opp. Vi kan ikke her gå i detaljer, vi nevner ganske kort at saken ble tatt opp av taleren under *Landbruksveka* i 1936. Foredraget førte til at Landbruksdepartementet oppnevnte en komité for «Myr og jordvern» med formål å undersøke forholdene i kystbygdene på strekningen fra Rogaland til og med Finnmark hvor «*jordavskrapning*» i forbindelse med torvstikkingen foregikk. Etter omfattende undersøkelser som Myrselskapet foretok på vegne av komiteen, ble det fastslått at ca. 55 000 dekar myr var helt eller delvis ødelagt for senere rasjonelt bruk. Komiteen konkluderte med et forslag til lov om jordvern, som ble vedtatt av et enstemmig Storting i mars 1949 (8). (Jordvernkomiteens innstillinger nr. 1—10.)

Jordvernsaken har vært en av de større saker som Myrselskapet hadde til behandling i min funksjonstid i Myrselskapets tjeneste. Da

saken ble reist i 1936, ansatte Myrselskapet straks 2 konsulenter, en for Vestlandet og Trøndelagsfylkene og en for Nord-Norge, med spesialoppgave å gi veiledning i rasjonell bruk av brenntorvmyrene, dvs. at det alltid ble liggende igjen tilstrekkelig tykke torvlag for jordbruksmessig bruk, eventuelt til planting av skog på myrene.

* * *

Dette — i høy grad springende — kåseriet om «Myrsaken i historisk lys», gir bare enkelte glimt fra arbeidet med «Myrsaken», dens historie og mangeartede arbeidsoppgaver under skiftende forhold. Senere talere vil følge opp med de dagsaktuelle oppgaver som for tiden står på dagsordenen.

Jeg takker for oppmerksomheten.

Litteraturhenvisninger.

1. *Aasulv Løddesøl*: Det norske myrselskap. Tilbakeblikk ved 70-års milepelen. Medd. fra Det norske myrselskap, 1972.
2. *P. Chr. Asbjørnsen*: Om Torvbrug og Torvbrændsel. Norsk Landmandsbog, 1869.
3. *G. E. Stangeland*: Om Torvmyrer i Norge og deres Tilgodegjørelse. N. G. O. No. 20, Kristiania 1896.
4. *Jens Holmboe*: Nogle Oplysninger om Brændtorvdrift i Norge og paa Island i Middelalderen. Tidsskrift for det norske Landbrug, 1902.
5. *John Sebelien*: Læren om gjødsel II. Husdyrgjødselen. Kristiania 1916.
6. *Aasulv Løddesøl*: Myrene i næringslivets tjeneste. Grøndahl & Søns Forlag, Oslo 1948.
7. *Oscar Hovde*: Det norske myrselskaps myrinventeringer. Medd. fra Det norske myrselskap nr. 2, 1971.
8. Innstillinger nr. 1—10 fra «Komiteen for myr og jordvern i kystbygdene», nedsatt av Landbruksdepartementet 25. juni 1936.

DET NORSKE MYRSELSKAPS ARBEIDSOPPGAVER

Av direktør Ole Lie.

Foredrag 11.12.1972 under Det norske myrselskaps symposium om myr og torv.

MYR OG TORVRESSURSER I NORGE

Med begrepet myr forstår vi et areal hvor det øverste jordlaget består av organisk materiale. Av forskjellige naturgitte årsaker, som stor markfuktighet, lav temperatur og topografiske forhold, har det skjedd en opphopning av organisk materiale, vesentlig av planteres-